

Prof. dr. Lozbă Raluca
Colegiul Național „Dragoș Vodă”
Sighetul Marmăției

Studiile legate de folclorul maramureșean au evidențiat, atât pentru noi, cei născuți în această zonă, cât și pentru cei ce ne vizitează și cercetează ținutul, bogăția creațiilor populare, a obiceiurilor și tradițiilor, a mitologiei, marcate de profunzimea istoriei, unitatea de limbă și cultură românească, fără multe influențe.

Analizând bogata literatură de specialitate despre Maramureșul istoric, s-a constatat că au apărut de-a lungul timpului studii valoroase care consemnează și analizează o mare parte a producțiilor literare. Zona cercetată s-a dovedit conservatoare, păstrând până nu demult aspectul arhaic și pitoresc al caselor de lemn, al porților monumentale, portul, meșteșugurile specifice, tradițiile și obiceiurile, dar mai ales folclorul literar și muzical. Acest lucru a determinat mulți cercetători români și străini să studieze viața spirituală a oamenilor din aceste locuri, publicând ulterior studii de mare însemnătate pentru cunoașterea culturii din zona estică a Europei.

Intrarea României în Europa a însemnat modernizare în spațiul satului, dar și uniformizare, prin acceptarea cu ușurință a unor forme care au diminuat rolul tradiției. Este interesant de constatat că ciuda acestor influențe, în Maramureș s-a conservat mai puternic decât în alte zone creația populară sub toate formele ei, și prin tot ce se poate vedea și auzi constatăm că există folclor literar, muzical și coregrafic autentic prin care oamenii își exprimă original gândurile și aspirațiile. Satul tradițional se transformă și puține lucruri amintesc de ceea ce a însemnat civilizația lemnului în Maramureș. Totuși, folclor se creează de românii din zonă, dar și de cei plecați la muncă în străinătate precum și de românii din dreapta Tisei. Se păstrează o bună parte din folclorul literar vechi, chiar dacă ritualurile și-au pierdut caracterul de sacralizare și s-au îndepărtat de ceea ce au fost la început prin ruperea unor verigi-simbol. Inovația se evidențiază mai mult în teme și motive, formă și lexic.

Maramureșul istoric, ca zonă folclorică bine determinată și individualizată, oferă în prezent un material folcloric viu, care poate și trebuie cercetat de toți cei care sunt interesați de creația populară, capabilă să se regenereze în ciuda unor influențe uneori distructive.

Maramureșul a dat cercetării folclorului personalități remarcabile: Mihai Pop, Dumitru Pop, Mihai Dăncuș, Petre Lenghel Izanu, Pamfil Bilțiu, Parasca Făt. Sunt deosebit de importante și contribuțiile profesorilor de limba și literatura română, majoritatea foști studenți ai profesorului Mihai

Pop și ai profesorului Dumitru Pop. Aceștia au realizat culegeri mai riguroase, utilizând metode moderne de investigare a performerilor.

Există și acum numeroase colecții particulare, care au fost puțin studiate: manuscrise, scrisori în versuri din armată, caiete de versuri, povești, descântece, fotografii-document. Unele creații, cum sunt cântecele de cătanie și război au încetat să mai circule, deși pe arii restrânse se regăsesc fragmentar motive, multe din ele înzestrate cu virtuozitate expresivă. Ele au fost bine reprezentate în lirica maramureșeană până la sfârșitul secolului trecut. Tot pe cale de dispariție este și folclorul mineresc, cam din aceeași perioadă care a marcat desființarea serviciului militar obligatoriu, dar și reducerea drastică a mineritului în zonă (Borșa, Cavnic, Baia Sprie). De asemenea, folclorul copiilor este pe cale de dispariție, datorită influenței pe care o au jocurile pe calculator.

Arhivele de folclor care conțin material din Maramureș sunt mai multe în țară, cea mai bogată fiind Arhiva de Folclor din Cluj, care conține răspunsurile la chestionarele lui Ion Mușea. Din câte suntem informați, au răspuns corespondenți din Maramureș dar și din Zona Chioar și Codru. După publicarea *Corpusului folclorului maramureșean* de către Ion Cuceu și Constantin Corniță, au rămas în Arhivă numeroase alte materiale, unele provenind din colecții particulare, precum cea a lui Viorel Rogoz – cea mai bogată, Ion Chiș Șter. S-au inventariat un număr foarte mare de piese (aprox.1500), multe de o valoare literară deosebită.

La Muzeul Etnografic al Transilvaniei există o arhivă constituită din răspunsurile dascălilor maramureșeni la chestionarele trimise prin această instituție. De asemenea, a mai lansat chestionare folcloristul Romulus Vuia la care au răspuns corespondenți din jurul Băii Mari. Apoi există arhiva Facultății de Litere, fosta Facultate de Filologie, unde studenții au adus materiale pe care le-au predat lui Ion Șeuleanu și Dumitru Pop. Dintre maramureșeni au adus materiale folclorice Pamfil Bilțiu, Aurel Șanta, Florica Gârbea - președinta cercului de folclor studentesc de la Universitatea din Cluj etc.

La București, pe lângă Institutul de Folclor mai există o Arhivă Națională de Folclor unde se păstrează materiale culese de Constantin Brăiloiu, Ovidiu Bârlea și Sanda Golopenția în satele de dincoace de Gutâi, în special basme, unele fiind publicate în antologia în trei volume îngrijită de Ovidiu Bârlea. Au mai publicat legende, povestiri și snoave, specii ale prozei populare, din materialul existent în această arhivă.

Există o colecție la Universitatea de Nord Baia Mare, alcătuită cu studenții dar și individual de profesorul Ion Chiș Șter, cuprinzând creații din zona Chioar. El a și publicat o monografie despre această zonă. A adunat un material foarte bogat, care a fost transcris pe cataloage de benzi și conține cam toate genurile și speciile din Chioar, inclusiv colinde religioase.

Muzeul Maramureșului din Sighet cuprinde o arhivă mare, după cum menționează directorul acestei instituții, prof.dr. Mihai Dăncuș,

manuscrise, care așteaptă să fie valorificate, urmând să intre în circuitul științific. În această arhivă au intrat manuscrisele lui Gh. Dăncuș, cu câteva mii de producțiuni folclorice, adunate din Maramureș, în special din satul Ieud, dar și din alte localități. Există, de asemenea, o parte din arhiva lui Petre Lenghel Izanu, manuscrise și volume constituite și care urmează să fie publicate după o revizuire actuală; manuscrise ale învățătorului Vasile Anania legate de obiceiuri și tradiții din Maramureș; caiete de folclor adunate prin elevi sau studenți. Cel mai vechi este un manuscris din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea care a aparținut preotului Ioan Coman, păstrat integral, peste 700 de pagini.

Din colecțiile de folclor este valoroasă cea a lui Petre Lenghel Izanu, foarte bogată care a rămas la familie, apoi colecția lui Titus Bîlțiu Dăncuș – incompletă, din care s-a publicat proza – *Povești și povestiri*, al doilea volum fiind în curs de apariție. Cuprinde colinde, poezia obiceiurilor, descântece, versuri funebre adunate de la dieci foarte înzestrați. A fost un folclorist foarte bine orientat pe teren, în sensul că a cules texte legate de magie, de mitologie populară domenii mai puțin cercetate, a cules multe legende, mai ales cu Fata Pădurii, a cules bocete foarte interesante, descrieri de obiceiuri, mai ales cele legate de viața de familie-naștere, nuntă etc. Deoarece a lucrat fără chestionare, obiceiurile nu sunt prezentate foarte amănunțit dar sunt valoroase prin faptul că a cules într-o perioadă când folclorul se definea prin autenticitate. Foarte interesante sunt informațiile legate de ciclul celor 12 zile, Crăciun, Anul Nou care s-a păstrat ca sărbătoare laică, Bobotează; obiceiuri de Paști – cu elemente precreștine. A adunat balade interesante, printre ele câteva variante despre Pinteaa, balade nuvelistice, de familie care circulă în tot spațiul nord-transilvănean, colinde, descântece, bocete pe care le clasifică după categoriile de vârstă.

Colecția Pamfil Bîlțiu este cea mai bogată, cea mai mare parte a fost valorificată prin lucrările care s-au publicat, cealaltă parte se află în arhiva de familie. Probabil că nu va putea fi publicată toată, deoarece este vastă și cuprinde materiale din domenii care n-au fost cercetate până acum, printre care cele legate de magie, mitologie populară, proză, credințe și superstiții care „mișună în Maramureș” (Tache Papahagi), altele legate de activitățile gospodărești ale omului: aratul, semănatul, săpatul, pusul în grădină, pusul cloștelor. Sunt lucruri deosebit de interesante prin care ni se dovedește că universul de gândire al țăranului maramureșean era foarte bogat iar credințele erau un fel de religie, el le respecta, credea în ele și le respectă până astăzi. O serie de informații sunt legate de riturile de construcție de asemenea puțin cercetate, de obiceiurile tradiționale, mai puțin cercetate mai ales în zona Lăpușului unde sunt obiceiuri ce diferă de cele din alte zone: Armindenul, Boboteaza cu multe rituri vechi, nașterea cu botezul la lună, stele, copac. Pamfil Bîlțiu a fost și rămâne un neobosit cercetător pe teren, investigând mai ales Maramureșul Istoric.

Unul dintre manuscrisele importante aparține profesorului Ion Vancea, *Monografia folclorică a informatoarei Ileana Vancea din satul Nănești*. Este o lucrare într-un fel unică, deoarece monografia asupra unor performeri nu s-au mai realizat până atunci. În „Introducere” autorul vorbește despre istoricul satului, un sat vechi și foarte interesant, unde a existat un cult al mătrăgunei, apoi face apoi o biografie a informatoarei, care este tratată în raport cu istoria zbuciumată a satului și cu viața grea a sătenilor. Era considerată „cea mai loatră” femeie din zonă; știa să facă multe farmece și vrăji, să „desfacă” vrăjile altora, venind să o caute nu numai cei din împrejurimi ci și din părțile lăpușene sau chiorene. În „meșterit” a fost întrecută doar de Ileana Tășcan, mai în vârstă decât ea, informatoare a lui Tache Papahagi. Repertoriul ei cuprinde peste 1500 de piese dar autorul redă doar o parte din acest tezaur patrimonial, aici fiind reproduse doar creațiile în versuri, cele în proză urmând să fie publicate cu altă ocazie. Lirica este foarte interesantă, iar vrăjile și descântecurile sunt încă practicate în toată zona Văii Izei.

În timpul activității sale didactice în satele maramureșene, învățătorul Vasile Ananie a alcătuit o culegere de „jocuri și jucării” de copii. Autorul are meritul de a fi descris un număr de peste 150 de jocuri pe care le înserează în volumul său, așa cum au fost ele descrise de performeri. Culegerea sa, fără a urma criteriile științifice, nu are materialul clasificat tematic și nici performerii și datele privind identitatea pieselor nu sunt trecute la sfârșitul producțiilor. Ele ne pun însă în lumină bogăția și varietatea jocurilor de copii puțin cercetate în acest spațiu de peste Gutâi, practicate în urmă cu 70 de ani.

O colecție deosebit de valoroasă este cea a lui Constantin Calogherato din Sighet, rămasă în mare parte în manuscris. Autorul, fost student al profesorului Dumitru Pop, a investigat obiceiurile specifice zonei, precum Tânjaua de pe Mara, Focul viu, Cojina dar și domeniul folcloric mai puțin cercetate precum folclorul mineresc din zona Căvnic.

Folclorul românilor de peste Tisa se află înmagazinat la Arhiva din Chișinău. Ea cuprinde un material foarte interesant care parțial a fost publicat în cele două culegeri *Folclor din Maramureș* și *Cât-îi Maramureșu*, materialul fiind adunat de folcloriști foarte activi, bine orientați și pregătiți, pasionați. Au elaborat și unele studii despre folclorul Maramureșului și au explorat și au mai salvat ce s-a putut din folclorul românesc de dincolo de Tisa. Localitățile românești numără peste 30.000 de locuitori și au conservat în mod remarcabil tradițiile, obiceiurile și creațiile literare lirice și epice, mitologia populară, dovedind unitatea românilor de pe cele două maluri ale Tisei.

Mai există material necercetat suficient la Centrul de Creație din Baia Mare, dar o colecție mai bogată de legende și obiceiuri are profesoara Parasca Făt de la Desești, absolventă a Facultății de Litere din București, cu o lucrare de stat susținută la profesorul Mihai Pop despre legende din

Maramureș. Lucrarea a fost apreciată de marele folclorist, care i-a recomandat să nu abandoneze această plăcută îndeletnicire, ci să străbată satele maramureșene în căutarea unor creații care au scăpat cercetătorilor dinaintea sa, ori poate să descopere anumite variante care prin valoarea lor artistică nu pot fi trecute cu vederea. Astfel, Parasca Făt, urmând indicațiile mentorului său, a străbătut toate văile maramureșene, adunând în special proză populară, cu deosebire legende și credințe pe care le-a considerat mai importante decât lirica, atent studiată de cercetătorii din toate timpurile.

În urma culegerilor efectuate a apărut o culegere de descântece de o frumusețe extraordinară. Textele nu au fost culese doar de pe valea Marei, ci din tot spațiul Maramureșului istoric (Valea Izei, Săpânța, chiar Valea Someșului) iar informatorii aveau vârste diferite, de la cei foarte bătrâni până la tineri. A fost preocupată atât de legendele despre Fata Pădurii și Omul Noptii, de magia populară dar și de cultul morților, având pregătite câteva cărți pentru publicare pe aceste teme.

Toate aceste materiale prezentate succint în aceste pagini evidențiază necesitatea de a se crea o arhivă de folclor, la Sighet sau la Baia Mare, în care să se reunească, să se cerceteze și să se clasifice întregul fond folcloric adunat de-a lungul vremurilor din zonă. Numai în acest fel se poate urmări evoluția folclorului și a tradițiilor supuse permanent rapidelor schimbări socio-economice și culturale.

Considerăm că informațiile și constatările făcute vor reuși să convingă instituțiile de cultură și cercetare, forurile competente, de necesitatea păstrării și conservării patrimoniului. Se pot realiza acțiuni de protejare a folclorului prin atitudini ferme împotriva tendințelor de profanare a tot ce este autentic și românesc, printr-o mai bună gestionare în media a valorilor. Folclorul va continua să re-creeze, izvorul său nu va seca, însă e interesant de prevăzut cum vor fi oglindite valorile morale și estetice în cadrul schimbărilor survenite. Muzeul din Sighet, prin reviste, festivaluri, sesiuni de comunicări a devenit un centru cultural în care se desfășoară acțiuni importante, prin care Maramureșul istoric este cunoscut și cercetat atât în țară, cât și în străinătate.